

Vanakooli

MAIRE RAADIK

Mõnigi keelend ei taha hästi raamidesse sobituda. Üks selliseid näib olevat liitsõna *vanakooli*, mida kohtame täiendina – kõrvuti sõnaühendiga *vana kooli* – üha uutes ja uutes ühendites. Ortograafias ja sõnamoodustuses on küll kirjeldatud teatavate omadussõnalise täiendiga nimisõnafraaside võimet moodustada järgneva nimi-sõnaga kolmeosalisi liitumeid (nt *valgepiletimees*, *hallipassimees*, *pikanäpumees*), kuid peagu tähelepanuta on jäänud nimisõnafraasist lähtuva täiendi enda leksikaliseerumine.

Täiendina esinevad *vana kooli* ja *vanakooli* on eesti keeles olnud käibel ligi sada aastat. Perioodikast on nii sõnaühendi kui ka liitsõna kasutusnäiteid leida juba 1930. aastatest, kusjuures sellel kümnendil on sõnaühend *vana kooli* suurema sagedusega kui liitsõna *vanakooli*, nt *vana kooli diplomaat*, *vana kooli mees*, *vana kooli kavalier*, *vana kooli džentelmen*, *vana kooli poeet*, *vana kooli pastor*, *vana kooli haldusametnik*, *vana kooli luulemustrid* (näited 1–3), vrd kokku vormistatuna *vanakooli vanapoiss*, *vanakooli maneer*, *vanakooli draama* (näited 4–6).¹

- (1) Ta ei pane nii suurt rõhku etiketile ja hiina tseremooniatele, ning **vana kooli diplomaadid** ei jõua niisuguse uustulnuka üle küllalt pahandada. (Uudisleht 24. X 1939)
- (2) Tema oli saksasõbralik, mis pole mingi imeasi ennesõjaaegse **vana kooli pastori** kohta. (Meie Maa 13. IV 1933)
- (3) Ma ei mõtle seejuures enam või vähem kuulsaist moodsa voolu esindajaist, vaid räägin ehtsatest **vana kooli poetidest**, kelle luule oli täis hoogu, hiilgust ja värvi-küllust. (Jutuleht 29. III 1939)
- (4) Kaks 30 a. **vanakooli vanapoissi** otsivad pruuti. (Postimees 17. IV 1934)
- (5) Ta portreed selle juures ei tardu mingisse **vanakooli maneerisse**, vaid on muljeküllased, elavad ja toonitavad väga mõjukalt kujutatavate karakterit. (Postimees 8. X 1939)
- (6) [...] ta on puhas n. n. **vanakooli draama**, milliseid viimasel ajal nähtud nii harva. (Vaba Maa 4. V 1935)

¹ Näitelauseid pärinevad digiteeritud eesti ajalehtede andmebaasist (DEA) ja eesti keele ühendkorpusest (ÜK 2021).

Liitsõna kasutus perioodikas kõigub edasistel kümnenditel kuni sajandi lõpuni kümmekonna näite piires. Need pärinevad peaaesjalikult Välis-Eesti ajalehtedest, nt *vanakooli diplomaat*, *vanakooli haritlane*, *vanakooli kunstnik*, *vanakooli mees*, *vanakooli meister*, *vanakooli sotsialist*. Kodu-Eesti perioodikas kasvab liitsõna kasutus hüppeliselt 2000. aastatel: kui 1990-ndatel tuleb DEA-s esile üksnes 11 kasutusnäidet, siis 2000–2009 juba 778 ning 2010–2019 tervelt 2084.

Kirjakuju

EKI keelenõuandes on esimesi *vana kooli* / *vanakooli* küsimusi fikseeritud 2000. aastate algul ning neid jätkub siiani. *Vana kooli* / *vanakooli* ei ole siiski üksikjuhtum, samasse sarja kuuluvad küsimused, kas kirjutada täiendina nt *niiske ruumi* või *niiske-ruumi* (uks), *paha poisi* või *pahapoisi* (kuulsus), *vaba aja* või *vabaaja* (keskus, tegevus, jalats). Need on kolmest osast (seejuures kolmest või ka enamast tüvest) koosnevad sõnaühendid või liitsõnad, kus nimisõnale eelneb omadus-, ase- või arvsõnalise laiendiga nimisõnafraas (nt *soe vesi* – *soojaveekraan*, *kogu pere* – *kogupereüritus*, *kaks inimest* – *kaheinimesetuba*) või kaassõnafraas (nt *üle öla* – *üleölakott*). Tunnuslik on see, et nimisõnalist põhja laiendav fraas ei moodusta harilikult eraldi iseseisvat liitsõna (*pahapoiss, *kaksinimest) ning sõnaühendi täiendsõnade omastav kääne säilib ka liitsõna laiendosas (*sooja vee kraan* ja *soojaveekraan*). See eristab neid sellistest liitsõnadest, mille laiendosaks on iseseisev liitsõna (nt *suurköök* ja *suurköögiseade*, *külmsuits* ja *külmsuitsukala*).

Kokku-lahkukirjutusjuhistes (nt ÕS 1960: 847; Kask 1967: 48; EKK 2020: 99) on kõnealust rühma käsitletud näitena, kuidas tervikmõiste tähistajana kirjutatakse kõik kolm osa kokku (kraani liigina *soojaveekraan*, reisi liigina *ümbermaailmareis*). Sel moel moodustatud liitsõnade hulgas on nii vanemaid kui ka uuemaid keelen-deid, nii üldkeelsesõnu kui ka rohkesti termineid. Moodustustüve sõnaliikide järgi saab eristada nelja malli:

- a) omadussõna + nimisõna + nimisõna (nt *soojaveekraan*, *mustapesukast*, *värske-kurgisalat*, *pikapäevariühm*, *vabaajajalats*, *hullulehmatõbi*, *raskeveereaktor*);
- b) asesõna + nimisõna + nimisõna (*koguperefilm*, *mitmeparteisüsteem*, *mitmevilja-nektar*, *samasuvejoon*);
- c) arvsõna + nimisõna + nimisõna (*kaheinimesetuba*, *kolmetärnihotell*, *neljarattavedu*, *neljasilmajutt*, *kümnepallisüsteem*);
- d) kaassõna + nimisõna + nimisõna (*allameetrimees*, *ülepannikook*, *üleilmakool*, *ületunnitöö*, *üleölakott*, *ümbermaailmareis*, *ümburnurgajutt*).

Liitsõna alternatiivina on praktikas rakendatud soovitus kirjutada ühendi kõik kolm osa lahku. EKI keelenõuandes on sellist rööpsust pakutud nt *vaba aja* sõnade puhul (*vaba aja keskus* ja *vabaajakeskus*, *vaba aja rõivad* ja *vabaajarõivad*, *vaba aja üritus* ja *vabaajaüritus*, *vaba aja tegevus* ja *vabaajategevus* jts). Niisugune soovitus lähtub eeldusest, et kolmeosalise ühendi põhjaks olevale nimisõnale eelnev

osa esineb alati sõnaühendina, mitte iseseisva liitsõnana. Üldiselt see nii ka on, et omadus-, arv-, ase- ja kaassõna kirjutatakse nimisõnast lahku. Ometi pakub keel tõendeid selle kohta, et teatavad suurema sagedusega täiendfraasid võivad üldisest suundumusest hälbida ja kalduda ise liitsõnu moodustama.

Eesti keele ühendkorpuses (ÜK 2021) on täiendiga *vana kooli* / *vanakooli* moodustatud sõnaühendite valik võrdlemisi lai, kuid enamiku esinemissagedus jääb kümne-kahekümne piiresse. Suurema sagedusega on kaks ühendit, *vana kooli* / *vanakooli mees* ja *vana kooli* / *vanakooli inimene*. Mõlema puhul tuleb kahe esimese komponendi kokku- ja lahkuvormistust ette enam-vähem võrdselt, kõigi kolme osa kokkukirjutust aga juba harvemini. Nt *mees*-lõpuliste keelendite puhul moodustab liitsõna *vanakoolimees* korpuse kasutusjuhtumeist 19%, kolme sõna ühend *vana kooli mees* 45% ja kaheosaline *vanakooli mees* 36%, kokku on korpuses näiteid 1914.

Järgmises, väiksema esinemissagedusega sõnade rühmas, kus põhisõnadeks on nt *stiil*, *tegija*, *treener*, *meetod*, *värk*, *vend*, *meister*, *masin*, pilt mõnevõrra muutub. Siingi on rõõpselt olemas kõik kolm vormistusvõimalust, kuid sõnaühendite hulgas on märgatavalt sagedasemad need, kus täiendosa *vanakooli* on kokku kirjutatud. Näiteks on *vanakooli masin* üle kümne korra sagedasem kui *vana kooli masin*, *vanakooli värk* ligi viis korda ja *vanakooli meetod* üle kolme korra sagedasemad kui *vana kooli värk* ja *vana kooli meetod*. Märgatav osa neid *vanakooli*-sõnaühendeid (*vanakooli mees*, *vanakooli diisel*, *vanakooli auto*, *vanakooli masin*, *vanakooli mootor*, *vanakooli meetod*, *vanakooli värk*, *vanakooli tehnika*) on korpusesse jõudnud eeskätt foorumitest, mis tähendab vabamaid, keeleliselt toimetamata tekste.

Samasugust täiendosa kokkukirjutust kohtab teiste kolmeosaliste ühendite puhul (nt *soojavee toru*, *valgeveini äädikas*, *vabaõhu etendus*, *värskeõhu juurdevool*, *vanatüübi mootor*, *sellesuve rekord*, *kolmepunkti vise*, *neljasilma jutt*, *allameetri mees*, *üleõla kott*, *ümbernurga jutt*), kuid enamasti on nende osakaal kahe muu vormistusvõimalusega võrreldes – kõik kolm osa kokku või kõik kolm lahku – väike. Teistsugune on pilt taas suurema sagedusega täiendosade hulgas, nagu *vaba aja* / *vabaaja* või *kahe inimese* / *kaheinimese*. Siingi esineb kolme moodi kokkulahkukirjutust, kuid kui võrrelda sama nimisõnalise põhjaga ühendeid, siis on täiendosa kokkukirjutus sageduselt teisel (*kaheinimese voodi*, *kaheinimese tuba*, *vabaaja jalats*, *vabaaja veetmine*) või kolmandal kohal (*vabaaja tegevus*, *vabaaja keskus*) ning liitsõnad enamasti esikohal (*kaheinimesevoodi*, *kaheinimesetuba*, *vabaajakeskus*, *vabaajajalats*).

Mõistepiirid

Iga vaba sõnaühend liitsõna moodustajana esineda ei saa. Liitsõna teke eeldab, et selle laiendosaks olev fraas on ise mõistena kinnistunud (Kasik 2015: 58), nt *pikapäpumees* – *pikad näpud* kui varga metafoorne sünonüüm, *kaheinimesetuba* – *kaks inimest* kui toa mahutavuse mõõt. Mõistena tajumine – koos olemasolevate liitsõnade eeskujuga – võib olla ka peamine ajend kirjutada muidu sõnaühendina esi-

nevid fraase täiendi positsioonis kokku. Kaasa võib mängida keelendite pikkus: kui üks kolmest komponendist on omakorda liitsõna, liigendatakse ühend mõistliku pikkusega osadeks (nt *kaheinimese diivanvoodi, vabaõhu kontserdipaik, värskõhu juurdevool, sellesuve kuumarekord*). Muidugi ei pruugi mõistena kinnistumine tähendada automaatselt liitsõna teket, nt käibivad pigem sõnaühendina *kõva käe poliitika* (*kõva käsi* kui võimu sünonüüm), *punase vaiba üritus* (*punane vaip* kui pidulikkuse, glamuuri sünonüüm), *suure ringi küsimus* (*suur ring* kui hulga, massi sünonüüm). Fraasi tähendussisu selle osade erinev kokku ja lahku vormistus harilikult ei mõjuta: *sooja vee toru* on üldjoones ikka sama mis *soojaveetoru* – või *soojavee toru*.

1930. aastail on selliseid üldreeglist lahknevid täiendsõnu tähele pannud ja nende kirjaipildi asjus seisukoha võtnud Johannes Aavik (1936: 340). Käsitledes genitiivi kokku-lahkukirjutamist, mõõnab Aavik: ametliku keele järgi (Veski, Muuk) tuleks kirjutada lahku *uue aja, meie aja* jts, kuid tegelikult kirjutatakse need sõnad kokku, kui nad „nimisõnaga moodustavad erilise omaette mõiste”: *uueaja teadus, meieaja olud*, sama moodi *vanaaja elu, omaaja komme, omamaa saadused, võõramaa taim*. Hoiatades, et kongrueruvate omadussõnade kokkukirjutamisega ei tohiks liialdada, läheb Aavik siit veelgi kaugemale ja mängib mõttega kirjutada „ühtlase mõiste seisukohalt” kokku ka nt järgarvu sisaldavaid fraase (*esimeseklassi kaup ~ esimeseklassi kaup*) või kaasäitlevat käänat (*kahepoolega uks, kaheteraga mõök, poolearuga inimene*). (Aavik 1936: 339) Pilk tänapäeva tekste koondavasse korpusesse kinnitab, et kirjutajaile ei ole needki kirjakujud sugugi nii võõrad, kui võiks esmapilgul arvata.

Vana kooli / vanakooli sõnadest on sõnastikesse kõigepealt jõudnud sõnaühendinäited, nagu *vana kooli eriteadlane, vana kooli seltskonnainimene* (EKSS 1992: 448; EKSS 2004: 791), *vana kooli(ga) põllumees* (ÖS 1999), mis on esitatud artiklites *vana* ja *kool*. EKSS-is olevad seletused lähtuvad vastavalt kas täiendsõnast (artiklis *vana* '(tunnustavalt:) varasematele aegadele omaselt rangem, nõudlikum') või põhisõnast (artiklis *kool* 'käitumiskultuur, kombed, kasvatus jm') ning iseloomustavad eelkõige esitatud näiteid. Artiklis *kool* on *vana kooli* näited kogutud eraldi kommete, käitumiskultuuri tähendusrühmaks, mitte aga seotud nt koolkonna tähendusega. Korpusest leiab siiski kimbu näiteid, kus kooli tähenduses kuulub fraasi just *koolkonna* sõna, nt *vana koolkonna daam, vana koolkonna mehed, vana koolkonna ministrid, vana koolkonna kindralid, vana koolkonna tõpratohter, vana koolkonna kombed*. Esimene sõnastik, mis esitab eraldi märksõnana liitsõnalise täiendi *vana-kooli*, on EKI ühendsõnastik 2021.

Samasugust väljendit nagu eesti *vana kooli / vanakooli* tunneb inglise keel, ning ka tähendused, milles eesti väljendit kasutatakse, kattuvad suuresti inglise adjektiiviga *old school / old-school* omadega (Merriam-Webster 2023; OED 2023): a) vanadest, väljakujunenud käitumishormidest kinni hoidev (näited 7–10); b) hrl enesele viidates: selline, kes püüab varjata oma soovimatust või suutmatust uusi asju õppida, ajaga kaasas käia (näited 11–14); c) aegunud põhimõtetesse klammerdud (näited 15–16); d) varasema aja moele või asjade tegemise viisile iseloomulik (näited 17–20); e) endisaegset head kvaliteeti või asjatundlikkust esindav (näited 21–25); f) minevikus praktiseeritud muusikastiilile omane (näited 26–29). Nagu inglise nii on ka eesti

väljendile sageli iseloomulik positiivne varjund (eriti tähendusrühmad a ja e); see, et asjad on vanamoelised või neid tehakse varem tavaks olnud viisil, pälvib kõneleja heakskiitu.

- (7) Ta on selline **vana kooli mees** ja räägib kõigiga pikalt ja viisakalt. (ÜK 2021)
- (8) Temas oli **vana kooli riigimehelikkust**, mida Eestis üliharva näeb. (ÜK 2021)
- (9) Tädi Ida on **vanakooli naine** ning temal peab käima kõik korra järgi. (ÜK 2021)
- (10) [---] positiivses mõttes on mul raske paremat **vanakooli mehelikkuse** eeskuju tuua kui Mati Hint [---]. (Sirp 30. XI 2007)
- (11) Mina olen **vana kooli inimene** ja harjunud asju ajama telefoni teel. (ÜK 2021)
- (12) Olen **vana kooli inimene**, mulle meeldib kalendermärkmikku kõik kirja panna. (ÜK 2021)
- (13) Mina olen **vana kooli mees**, ma seda id-kaardi asja ei jaga. (ÜK 2021)
- (14) Mina olen see **vanakooli inimene**, kes tahvlist/e-lugerist raamatuid ei loe ja läpakaast filme ei vaata. (ÜK 2021)
- (15) Treener on meil **vana kooli mees**, kes ise mängijatega minimaalselt suhtleb. (ÜK 2021)
- (16) Kriisiolukorda sattunult tavatsevad „**vana kooli direktorid**” alluvatega suheldes häält tõsta. (ÜK 2021)
- (17) Armas müts, tõesti **vanakooli tutikas**, nagu meil väiksena. (ÜK 2021)
- (18) Järgmise lapsega kavatsen katsetada **nn. vana kooli värki**, mitmekordselt kasutatavaid marlimähkmeid. (ÜK 2021)
- (19) Kätekõverdused on tõeline **vanakooli harjutus**. (ÜK 2021)
- (20) Tõsine **vanakooli hotell**, isegi toauks lukustatakse päris võtmega, mitte mingi kaardiga. (ÜK 2021)
- (21) Olümpia hotelli pagarid teevad ikka neid **vanakooli võisai**, käin seal aeg-ajalt maiustamas. (ÜK 2021)
- (22) Olgu see **vanakooli diiselmootor**, mis ta on, aga vähemalt käima läheb alati plaksust. (ÜK 2021)
- (23) Samas on see veel selline hea **vana kooli kokaraamat**, kus pildid väikesed ja retsepte palju. (ÜK 2021)
- (24) Õigesti tupeerida, nii et juuksed on hiljem kergesti läbikammitavad, oskavad vaid **vana kooli juuksurid**. (ÜK 2021)
- (25) Leidsin Eestist ühe **vanakooli freesija**, kes lubas hammasratta valmis teha. (ÜK 2021)
- (26) „Everybody” ei ole eurodisko, rohkem **vana kooli muusika**. (ÜK 2021)
- (27) Festival üllatas **vana kooli džässiga**, kuid elamusi jätkus ka uuenduslikus vallas. (ÜK 2021)
- (28) See on ehtne **vana kooli lööklaul**, täielik haruldus. (ÜK 2021)
- (29) Bussis mängis mp3 list, millest tuli **vanakooli popplaule**. (ÜK 2021)

Positiivsust rõhutavad ka omadussõnad, nagu *hea, korralik, õige, tõeline, tõsine, mõnus, klassikaline, ehtne, ehe* (nt *hea vanakooli pill, korralik vanakooli burger, õige*

vanakooli muuseum, tõeline vanakooli meister, klassikaline vanakooli hakklihamasin, ehtne vanakooli ulmepõnevik). Kaheksast adjektiivist, mis on ÜK-s 2021 toodud *vanakooli* sõna omadussõnaliste naabersõnade näitena, on seitse positiivse sisuga ja kaheksas neutraalne – *tavaline* (nt *tavaline vanakooli vikat, tavaline vanakooli külmetus*). Sel moel pakub *vanakooli* alternatiivi *vanamoelisele*, millel on sageli pigem negatiivne varjund.

Sõnaliiki sobitumine

Liitsõna *vanakooli* on peale ortograafia erandlik ka süntaktiliselt. Nagu sõnaühend, nii esineb ka liitsõna lauses täiendina, mis väljendab harilikult omadust ja vastab omadussõna põhiküsimusele *missugune?* Erinevalt omadussõnalisest täiendist ei ühildu aga *vanakooli* oma põhisõnaga arvus ega käändes, nt *vanakooli mehed* (vrd *vanamoelised* või *eestiaegsed mehed*); *prooviks teha neid vanakooli sõõrikuid* (vrd *ehtsaid* või *õigeid* või *vanu häid sõõrikuid*); *kes vanakooli autodega veel sõidavad* (vrd *vanade autodega*). Olles arvu- ja käändekategooria suhtes vaegmuuteline, näib omadust väljendav *vanakooli* sõnaliigilt sobituvat vaegomadussõnade hulka. Tõsi, senises kõige põhjalikumas vaegadjektiivide käsitluses (Hallap 1986) ei kohta liitsõnu, mis lähtuks omadussõnalise (ega ka ase- või arvsõnalise) täiendiga nimisõnafraasist (või kaassõnafraasist). On vaid liitsõna *kurjalooma*, mille sõnaliigilise kuuluvusena on kaalutud nii vaegomadussõna (Hallap 1986: 207) kui ka nimisõna omastavat käänet (Mihkla jt 1974: 301); üheski sõnastikus *kurjalooma* ei esine.

Küll leiab sõnastikest ühe teise *vanakooli* tüüpi sõna: nii EKSS-is kui ka ÕS-is (1999, 2018) on olemas liitsõna *võõramaa* tähenduses 'võõraste maade, võõramaine' (nt *võõramaa keel, võõramaa viisid, võõramaa laevad*), mis esineb samuti täiendina ega ühildu põhisõnaga. Kui otsida vaegomadussõnade liigitusskeemis *võõramaa* ja *vanakooli* sõnale sobivat kohta, jääb sõelale rühm keelendeid, mida „võiks ehk vaadelda väga tinglikult omastavapärastena, kuid mis tegelikult ei käändu ja millel vastavas tähenduses nimetav ikkagi puudub” (Hallap 1986: 200). Sõnaühendist *võõramaa* lähtuv *võõramaa* vastab sellele tingimusele.

Sama ei saa öelda *vanakooli* kohta, sest täiendina talitleva *vanakooli* kõrval on keeles olemas nimetavakujuline liitsõna *vanakool*. See sõna täidab neid süntaktilisi funktsioone, mida vaegadjektiiv *vanakooli* täita ei saa: esineb öeldistäitena (30), harvemini aluse, sihitise või määrusena (31). Sõnaliigilt võib tegemist olla nii omadus- (30) kui ka nimisõnaga (31).

- (30) see aasta olin **vanakool** [= vanamoeline, traditsioone järgiv] ja niitsin vika-tiga, mitte trimmeriga; Olen selle kohapealt **vanakool** ja eelistan maani, valget kleiti; Aga mina olen **vanakool**, arvutan otse ja eraisikuna koos kõigi maksudega! Marek alati naerab mu üle ja ütleb, et ma olen nii **vanakool**, et tänapäeval ei teieta enam keegi; Mu enda autod kõik nii **vanakoolid** siiani, et lülimine manuaalselt ja juhi südametunnistuse järgi käib. (ÜK 2021)

- (31) Mulle meeldib **vanakool** [= traditsioonilised, ajaproovile vastu pidanud asjad] – barbarissi kommid! Ju **vanakool** [= inimesed, kes järgivad traditsioone] ei ole harjunud medium rare lihaga :); minu kogemustel „**vanakool**” oskab/viitsib vähemalt korrektselt kirjutada, erinevalt tänapäevastest [---]; Lõpuks löin käega ja otsustasin teha **vanakooli** – naelad ja haamer :); Kuulan pigem **vanakooli**, milles on pungilikumaid jooni ja liitsakoelisemat rütmi; õnneks olen **vanakoolist**, kus telekava pidi peas hoidma [---]; **Vanakoolist** soovitaks tõsimeeli veel ka Lindgreni „Vennad Lõvisüdamed” ja Krüssi „Timm Thaler ehk Müüdüd naer”; [---] tänapäeva (2005+) elektroonika reageerimine on võrreldes **vanakooliga** ikka hämmastav. (ÜK 2021)

Omastavapärase liitsõnaga võrreldes näib nimetavakujuline *vanakool* olevat suhteliselt uus ja eelkõige vabamale keelekasutusele omane sõna (ka inglise *old school / old-school* on mõne allika hinnangul kõnekeelne sõna). DEA-st leiab täiendi *vana kooli / vanakooli* kõrval juba 1930. aastail ka nimetavakujulist sõnauhendit, kuid nimetavakujuline liitsõna tuleb tänapäevani esile üksikjuhtudel. Teine lugu on korpusetekstidega, kus peale mitmesuguste käändevormide (nt *vanakoolist, vanakoolile, vanakoolil, vanakoolina, vanakooliga, vanakoolid, vanakoolide, vanakoole*) on näha keskvärde vorme (32) ning tuletisi (33).

- (32) Opele kast on väheke „**vanakoolim**”; [---] pidin ka allolevaid pilte natuke **vanakoolimaks** kruttima. (ÜK 2021)
- (33) [---] kirjutan omast kogemusest, miks minu 16 objektiivist (koos **vanakoolikatega**) ainult 2 on suumtorud; [---] et Eesti on mingi vana, Nõukogude-aegne riik, kus kõik on hästi kinnine ja **vanakoolilik**. (ÜK 2021)

Nimisõna olemasolu paneb küsima, kas käsitada *vanakooli*-sõna ikkagi vaegu-muutelise adjektiivina või hoopis *vanakool*-sõna genitiivina (samasuguseid liigitusraskusi on peale *kurjalooma* ette tulnud ka osastavakujulise järelosaga *-karva, -verd, -ohtu* jts liitumite puhul, vt Viitso 2007: 883–884; Erelt 2008: 445). On näiteid, kus *vanakooli* võiks olla tõlgendatav genitiivina ja asendatav muu nimisõnafraasiga (*vanakooli* kui *vana koolkonna*), kuid rohkem leiab selliseid, kus *vanakooli* väljendab pigem omadust ja on teisendatav n-ö probleemituteks omadussõnadeks (*vanakooli* kui *vanamoeline, traditsiooniline, vana hea*). See on siiski ainult pool rehkendust, sest *vana kooli / vanakooli* kõrval on olemas ka *uue kooli / uuekooli*:

- (34) Ei meeldi eriti siuksed **uue kooli** vägivaldsed filmid; See on **vanakooli** teenindus **uue kooli** tehnoloogiaga; [---] moodsal ajal lõhuvad naised kappe ja teevad remonti, sest **uuekooli** meeste käed on ju nii siidised ja õrnad; Kuigi vaikselt hakkab jääma mulje, et Volvo on **uuekooli** bemm; Lähme discost läbi hausi-klassika **uuekooli** helideni. (ÜK 2021)

Ons *uue kooli / uuekooli* sama mis *moodne, ebatraditsiooniline, novaatorlik* või on see *uue koolkonna* – st küsimuse *missugune?* asemel peaks hoopis küsima *missuguse*

kooli? Ja kui möönda, et *vanakooli* (ja *uuekooli*) on leksikaliseerunud, kas sedasama saaks väita sõnaühendite *vana kooli* ja *uue kooli* kohta? Eriti kui arvestada, et kokkulahtukirjutus ei olene alati tähendusest, vaid ka tavast ja kokkuleppest.

Omas erandlikkuses annab *vanakooli*-sõna mõtlemisainet. Täiendina esinevad nimisõnafraasid, mida seni on peetud kindlalt sõnaühenditeks, võivad moodustada liitsõnu, säilitades seejuures sõnaühendi tähendussisu ja käändevormi, ning see liitsõnastumine on seda tõenäolisem, mida suurem on ühe või teise keelendi esinemissagedus. Tekkivad liitlekseemid panevad omakorda vaatama uue pilguga vaegadjektiive.

VEEBIVARAD

DEA = Eesti ajalehed. Digitaalarhiiv. <https://dea.digar.ee>

EKI keelenõu = Eesti Keele Instituudi keelenõuandmebaas.

<https://keeleabi.eki.ee/?leht=8&id=132>

EKI ühendsõnastik 2021. Eesti Keele Instituudi keeleportaal Sõnaveeb 2021.

<https://sonaveeb.ee>

Merriam-Webster 2023. <https://www.merriam-webster.com>

OED 2023 = Oxford English Dictionary. <https://www.oed.com>

ÜK 2021 = Eesti keele ühendkorpus 2021.

<https://www.sketchengine.eu/estonian-national-corporus>

KIRJANDUS

Aavik, Johannes 1936. Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.

EKK 2020 = Mati Erelt, Tiit Erelt, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Uuendatud väljaanne. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.

EKSS 1992 = Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. II kd, K. 3. v, *kollitama–kunstliblikas*. Eesti Keele Instituut. Tallinn.

EKSS 2004 = Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. VI kd, T–V. 4. v, *unemaa–varjutaluv*. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Erelt, Mati 2008. Veel kord vaegomadussõnadest. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 442–449.

Hallap, Valmen 1986. Omastava käände, vaegkäandsõnade ja määrsõnade vahekorra. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 199–208; nr 5, lk 280–287.

Kasik, Reet 2015. Sõnamoodustus. (Eesti keele varamu I.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kask, Arnold 1967. Eesti keele grammatika III. 1. vihik. Liitsõnad ja sõnade liitumisviisid eesti keeles. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool.

Mihkla, Karl; Rannut, Lehte; Riikoja, Elli; Admann, Aino 1974. Eesti keele lauseõpetuse põhi-jooned I. Lihtlause. Toim Ernst Nurm. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.

Viitso, Tiit-Rein 2007. Nn vaegomadussõna ja selle taust. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 878–887.

ÕS 1960 = Õigekeelsuse sõnaraamat. Toim Ernst Nurm, Erich Raiet, Magnus Kindlam. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

ÕS 1999 = Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Toim Tiiu Erelt. Koost Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik, T. Erelt. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

ÕS 2018 = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. Toim Maire Raadik. Koost Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, M. Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.
<https://www.eki.ee/dict/qs>

Maire Raadik (sünd 1963), MA, Eesti Keele Instituudi vanemkeelekorraldaja (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), maire.raadik@eki.ee

Vanakooli ('old-school')

Keywords: linguistics, compound word, phrase, defective adjective, orthography, word formation

The modifying compound word *vanakooli* ('old-school'), frequently used in informal speech as a variant of the phrase *vana kooli*, exemplifies a linguistic phenomenon where certain noun-based phrases tend to form compound words. Adjectives, pronouns, numerals, and adpositions can merge with the following noun, resulting in compounds such as *vanakooli* ('old-school'), *vabaaaja* ('leisure-time'), *selle-suve* ('this summer's'), *kaheinimese* ('two-people'), *üleõla* ('over-the-shoulder'), and *üimbernurga* ('around the corner'). The prevalence of compound words increases as the expression gains popularity. In orthography and word formation, the potential of phrases with distinct meanings to form three-part compounds with the following noun (e.g., *hull lehm* – *hullulehmatõbi* ('mad cow – mad cow disease'), *hall pass* – *hallipassimees* ('grey passport – man with a grey passport')) has received some attention, whereas the lexicalization of modifiers derived from the phrases has largely been overlooked. Due to its lack of agreement in number and case, the descriptive compound *vanakooli* appears to belong to the category of defective adjectives, yet prior studies on defective adjectives have not encompassed compound words originating from noun phrases (or adpositional phrases) with adjectival (or pronominal or numeral) modifiers. An antonym for *vanakooli* would be *uuekooli* ('new-school').

Maire Raadik (b. 1963), MA, Institute of the Estonian Language, Senior Language Planner (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), maire.raadik@eki.ee